

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

(повне найменування вищого навчального закладу)

Історичний факультет

(повне найменування інституту/факультету)

Кафедра нової та новітньої історії

(повна назва кафедри)

Д и п л о м н а р о б о т а

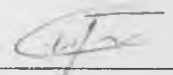
бакалавра

(освітньо-кваліфікаційний рівень)

на тему: « Становлення та діяльність слов'янських благодійних товариств у Російській імперії (друга половина XIX ст.) »

« Formation and activities of Slavic charitable societies in the Russian Empire (second half of the 19th century) »

Виконала: студентка денної форми навчання
Спеціальности 6.020302 Історія
Некрасова Ганна Володимирівна

Керівник д. і.н., проф. Гребцова І.С.
Рецензент к. і.н., доц. Петрова Н.О.

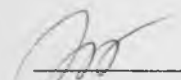
Рекомендовано до захисту:
Протокол засідання кафедри

№ 14 від 22.05, 2017 р.

Захищено на засіданні ЕК №2
Протокол № 30 від 16.06, 2017 р.

Оцінка відмінно A 1 90
(за національною шкалою, шкалою ECTS, бали)

Завідувач кафедри

(підпис)

Ганна І.С.
(прізвище, ініціали)

Голова ЕК

(підпис)

Гребцова І.С.
(прізвище, ініціали)

Одеса – 2017

ч/к 489782

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ІСТОРИОГРАФІЯ ПРОБЛЕМИ ТА ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ	7
РОЗДІЛ 2. ВИНЕКНЕННЯ ТА РОЗВИТОК ОДЕСЬКОГО СЛОВ'ЯНСЬКОГО БЛАГОДІЙНОГО ТОВАРИСТВА ІМ. СВ. КИРИЛА ТА МЕФОДІЯ	17
РОЗДІЛ 3. РОЗВИТОК САНКТ-ПЕТЕРБУРЗЬКОГО СЛОВ'ЯНСЬКОГО БЛАГОДІЙНОГО ТОВАРИСТВА У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТ	40
ВИСНОВКИ	58
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	62

ВСТУП

Актуальність теми. Формування різних моделей підтримки та захисту одних верств суспільства іншими як процес допомоги і взаємодопомоги в культурно-історичної спільності має давні традиції. У своєму розвитку це явище знаходить інтерпретацію в структурних сценаріях і набуває історичні форми існування, в рамках яких функціонує ідеологія допомоги, її суб'єкт і об'єкт, що, в кінцевому рахунку, визначає його соціально-генетичну типологію як феномена суспільного життя.

Історія слов'янських благодійних товариств, що почалася з утвердження імператором Олександром II в січні 1858 р. проекту створення Московського слов'янського комітету і завершилася в перші післяреволюційні роки (1919 — 1921 рр.), являє собою картину функціонування і розвитку унікальної громадської установи (соціальної інституції), в якій об'єдналися сотні висококваліфікованих фахівців і впливових людей - вчених славістів, економістів, військових, церковних діячів, художників, письменників і поетів, лікарів, фахівців в галузі державного управління та управління благодійними організаціями.

За шість десятиліть своєї діяльності слов'янські комітети і товариства зуміли завоювати значний авторитет в Росії і слов'янських землях, здійснити кілька важливих регіональних та міжнародних проектів в галузі слов'янознавства (головний з яких — Етнографічна виставка 1867 р.), у видавничій сфері, в сфері освіти та охорони здоров'я. Товариства спільно з православною церквою реалізовували місіонерські проекти, надавали економічну допомогу закордонним слов'янським релігійним і культурним центрам, допомагали відстоювати права переслідуваних за свої переконання слов'янських політичних діячів.

Значення діяльності слов'янських комітетів і товариств захисту слов'янських народів в роки Балканської кризи 1875 — 1876 рр. гідно оцінений російськими та зарубіжними дослідниками. Слов'янські благодійні

товариства були ефективними, що поступально розвивалися. Досвід товариств вплинув на розвиток правих політичних об'єднань Росії початку ХХ ст.

У всьому своєму різноманітті поняття «благодійність» вироблялося тривалий період і зазнавало істотних змін. У Франції з ХІ по ХVІІ ст. діяльність з надання допомоги визначалася як "charite" — "милосердя", "благодійність", з ХVІІІ по ХХ ст. як "assistance" - "сприяння", аналогічне по семантичному значенню слов'янському "визнання", який отримав поширення в Росії. Термін "суспільне визнання" зазвичай застосовувався до всієї сфери, пов'язаної із соціальною реабілітацією основних категорій населення, які потребували допомоги (дітей, людей похилого віку, інвалідів), всіх, хто не міг прогодувати себе власною працею. Поняття "благодійність" в повному обсязі збігається з "суспільним визнанням", тому що не включає державний рівень реалізації програм соціальної реабілітації. Благодійність, перш за все, відноситься до області громадської активності, пов'язаної з добровільної безоплатною передачею юридичним і фізичним особам фінансів і матеріальних цінностей на користь нужденних і з особистим співпрацюю приватних осіб в справі допомоги їм.

Серед масиву благодійних установ досліджуваного періоду необхідно виділити дві основні групи: благодійні товариства і благодійні заклади. **Благодійні товариства** - добровільні об'єднання осіб, які мають на меті допомагати нужденним тим чи іншим чином. Діяльність благодійних товариств зводиться до надання матеріальної допомоги незахищеним верствам населення, а також до установи і змістом різного роду благодійних закладів, відповідних структурі і напрямку товариства. Благодійні товариства нерідко мали досить складну багатоступеневу структуру, очолювану центральними органами, що дають напрямок діяльності всієї системи.

Благодійні заклади, на відміну від товариств, - це установи для задоволення потреб нужденного населення в стінах закладу, тобто

потребують або жили в цих закладах, або були в них для харчування, ночівлі, навчання і тощо.

Мета дипломної роботи — проаналізувати напрямки і форми благодійної діяльності створених в Російській імперії слов'янських товариств на матеріалах Санкт-Петербурзького та Одеського слов'янських товариств.

Завдання дипломної роботи:

- Вивчити джерела і літературу з досліджуваної проблеми;
- Виділити основні періоди в становленні і розвитку слов'янських благодійних товариств Одеси та Петербургу;
- Виявити специфічні риси слов'янських благодійних товариств;
- Проаналізувати основні напрямки діяльності слов'янських благодійних товариств;
- Виявити місце Одеської та Санкт-Петербурзької благодійних організацій в системі соціальної допомоги населенню.

Об'єктом дослідження є соціокультурний феномен благодійності в Російській імперії XIX ст.

Предметом дослідження є діяльність Слов'янського благодійного товариства в Одесі і Санкт-Петербурзі.

Хронологічні рамки дослідження охоплюють другу половину XIX ст.

Територіальні рамки дослідження охоплюють територію Російської імперії (Одеса та Санкт-Петербург).

Методологічні та методичні принципи дослідження: методологічна основа дослідження включає в себе принципи історизму, об'єктивності і передбачає використання як загальнонаукових, так і спеціальних історичних методів. Принцип історизму передбачає вивчення процесу розвитку слов'янських комітетів і товариств в конкретних історичних умовах, з урахуванням шляхів і закономірностей розвитку російського і слов'янського товариства в другій половині XIX — початку XX століть. Принцип об'єктивності означає необхідність всебічного вивчення діяльності слов'янських комітетів і товариств, з урахуванням самих різноманітних впливів на неї явищ історичної дійсності. У дипломній роботі застосовувалися такі загальнонаукові методи, як аналіз і синтез, класифікація, типологізація. Крім цього, в дослідженні застосовано наступний спеціальний метод: порівняльно-історичний (в соціально-історичному аспекті).

Дипломна робота складається з вступу, трьох розділів, висновків, списку вивчених джерел і літератури.

У вступі обґрунтовано актуальність теми, сформульовано мету, завдання, об'єкт і предмет дослідження, визначено категоріальний апарат досліджуваної проблеми. У першому розділі проаналізовано історіографію проблеми та охарактеризована джерельна база дослідження. У другому розділі розглядається розвиток та діяльність Слов'янського благодійного товариства імені св. Кирила та Мефодія в Одесі. Третій розділ присвячений розвитку та діяльності Слов'янського благодійного товариства в Санкт-Петербурзі. У висновках підведені підсумки, зроблені висновки і узагальнення з досліджуваної проблеми.

ВИСНОВКИ

Незважаючи на відображення в історичній літературі окремих аспектів діяльності слов'янських товариств треба визначити, що до сьогодення єдиної узагальнюючої праці не існує, тому ця проблема зберігає свою актуальність і має науковий інтерес.

Джерельна база дослідження, яка складається з опублікованих на архівних матеріалів дає можливість вивчити діяльність Одеського та Санкт-Петербурзького слов'янських благодійних товариств.

Самодержавна форма правління зумовила зосередження всіх важелів державного управління і контролю над сферами життєдіяльності країни в руках династії Романових. Пріоритет у розвитку благодійних об'єднань належав жіночій половині династії, яка в XIX ст.

У той же час, якщо в першій чверті XIX ст. становлення благодійних організацій базувалося виключно на ініціативі членів імператорської сім'ї, то з часом ситуація почала змінюватися. Царизм в процесі створення благодійних організацій, здійснюючи їх просування в регіони імперії за схемою "зверху вниз", змушений був втягувати в орбіту благодійної активності окремі соціальні групи. При цьому для того, щоб робота благодійних організацій була ефективною, до співпраці в них необхідно було залучати якомога ширші кола громадськості. Це неминуче руйнувало жорсткі рамки первісної схеми.

Влада поступово усвідомлювала, що громадська, втім, як і приватна благодійність, є одним з механізмів практичної взаємодії суспільства і держави. Кордоном, що дозволило розширити повноваження на місцях і спростити процедуру заснування благодійних товариств, стали 60-і рр. XIX ст. - видання двох спеціальних указів (1862 і тисяча вісімсот шістьдесят дев'ять рр.), Які передавали право дозволяти відкриття благодійних товариств і закладів в руки Міністерства внутрішніх справ. Ці документи започаткували новий етап у розвитку благодійності в Російській імперії.

Історія Слов'янських товариств - це історія взаємодії внутрішніх і зовнішніх факторів в контексті роботи конкретних діячів слов'янського руху.

Слід врахувати, що цілі і завдання організації змінювалися з часом. Ці зміни варіювалися в межах слов'янофільської ідеології, а також в залежності від потреб слов'янських країн і можливостей офіційної Росії в сенсі підтримки слов'янського об'єднання.

Слов'янські благодійні товариства за час свого існування відіграли важливу роль в історії, культурі та розвитку слов'янських взаємин. Вони зіграли значну роль в просвіті населення тих міст, де знаходилися товариства. Значний внесок був зроблений товариствами в книжкову справу. Одеським слов'янським благодійним товариством ім. святих Кирила та Мефодія побудована аудиторія, бібліотека, і налагоджено значна за обсягами друкована справа.

З 1877-го по 1900 рр. Санкт-Петербурзьке слов'янське товариство, крім колишніх завдань, повинно було звернути увагу на виконання обов'язків посередника між слов'янськими культурами, включаючи і російську. Благодійні завдання з об'єктивних причин відійшли на другий план у зв'язку з набуттям незалежності багатьма слов'янськими народами.

Для виконання всіх згаданих завдань були необхідні наукові відомості про слов'янство, тому на базі СБТ сформувалася славістична творче середовище як в Одесі, так і в Санкт-Петербурзі.

Можна з упевненістю стверджувати, що слов'янські благодійні товариства виконали основні завдання, які ставилися їх керівництвом в кінці 1860-х рр. Слов'янські церковно-шкільні громади отримували своєчасну допомогу, шанування святих Кирила і Мефодія в Росії відновлено. Досвід розвитку громадянського суспільства (православні братства, громади сестер милосердя, жіночі патріотичні товариства) був перенесений в слов'янські країни.

Віхами формування загальнослов'янської самосвідомості послужили з'їзди слов'ян 1867, 1908 рр., в яких слов'янські комітети і товариства прийняли серйозну, а стосовно 1867 р. — визначальну участь.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

ДЖЕРЕЛА

1. Державний архів Одеської області. – Ф. 273. – Оп. 1 (1873). – Спр. 1. – 1 кн. – Арк. 1-22.
2. Державний архів Одеської області. – Ф. 273. – Оп. 1 (1875). – Спр. 2. – Арк. 6.
3. Державний архів Одеської області. – Ф. 273. – Оп. 1 (1875). – Спр. 2. – Арк. 11.
4. Державний архів Одеської області. Ф. 2. – Оп.1 (1875). – Спр. 950. – Арк. 13.
5. Полное собрание законов Российской империи. — Собр. II. — Т. 14 — СПб., 1840. — № 12264
6. Сборник постановлений по Министерству народного просвещения. – Т.6 (1874-1876). – СПб., 1878. — 2000 с.
7. Сборник сведений о благотворительности в Санкт-Петербурге за 1889 г. — СПб. 1891. — С. 227—228.
8. Москва-Сербия; Белград—Россия. Сб. док. и материалов. Т. 2. Общественно—политические связи. 1804—1878 гг. // М. Йованович, А. Тимофеев, Л. Кузьмичева и Е.Иванова. Београд—Москва/Белград—Москва. 2011. С 501.
9. Устав Питомника славянских девиц. – Одесса, 1874. – С. 14.
10. Устав Санкт-Петербургского славянского благотворительного общества. – СПб., 1900
11. Действия Санкт-Петербургского славянского благотворительного общества // Известия Санкт-Петербургского Славянского благотворительного общества. – 1884. – № 12. – С. 1.
12. Действия Санкт-Петербургского славянского благотворительного общества // Известия Санкт-Петербургского Славянского благотворительного общества. —1886. — № 3. —С. 97.
13. Действия Санкт-Петербургского славянского благотворительного общества // Известия Санкт-Петербургского Славянского благотворительного общества. —1886. — № 1. — С. 8.

14. Действия Санкт-Петербургского славянского благотворительного общества
// Известия Санкт-Петербургского Славянского благотворительного общества. — 1883. — № 1. — С. 1—3.
15. Действия Санкт-Петербургского славянского благотворительного общества
// Славянское обозрение. — 1892. — Апрель. — С. 63.
16. Журнал общего собрания Одесского славянского благотворительного общества имени св. Кирилла и Мефодия. 11-14 мая 1887 г. — С. 24.
17. Отчет о деятельности Одесского славянского благотворительного общества имени св. Кирилла и Мефодия за время с 1 мая 1874 по 21 ноября 1875 года. — Одесса, 1876. — С. 27.
18. Отчет правления Одесского славянского благотворительного общества имени св. Кирилла и Мефодия за время с 21 ноября 1875 года по 26 марта 1877 год. — Одесса, 1877. — С. 12.
19. Отчет правления Одесского славянского благотворительного общества имени св. Кирилла и Мефодия за 1895 год. — Одесса, 1896. — С. 86.
20. Отчет правления Одесского славянского благотворительного общества имени св. Кирилла и Мефодия за 1885 год. — Одесса, 1886. — С. 15.
21. Отчет правления Одесского славянского благотворительного общества имени св. Кирилла и Мефодия за 1887 год. — Одесса, 1888. С. 3-5, 13-14.
22. Отчет о деятельности Одесского славянского благотворительного общества имени св. Кирилла и Мефодия за время с 1 мая 1874 по 21 ноября 1875 года. — Одесса, 1876. — С. 5.
23. Отчет правления Одесского славянского благотворительного общества имени св. Кирилла и Мефодия за 1884 год. — Одесса, 1885. — С. 17.
24. Отчет правления Одесского славянского благотворительного общества имени св. Кирилла и Мефодия за 1886 год. — Одесса, 1887. — С. 17.
25. Отчет правления Одесского славянского благотворительного общества имени св. Кирилла и Мефодия за 1893 год. — Одесса, 1894. — С. 64.
26. Отчет правления Одесского славянского благотворительного общества имени св. Кирилла и Мефодия за 1886 год. — Одесса, 1887. — С. 31.
27. Отчет правления Одесского славянского благотворительного общества имени св. Кирилла и Мефодия за 1887 год. — Одесса, 1888. — С. 52.
28. Отчет правления Одесского славянского благотворительного общества имени св. Кирилла и Мефодия за 1897 год. — Одесса, 1898. — С. 8.

29. Отчет о деятельности Санкт-Петербургского славянского благотворительного общества в 1880 году. Приложение к брошюре: В память Ф.М. Достоевского. СПб., 1881. С. 1—4.
30. О порядке ревизии отчетов частных благотворительных обществ и касс // ПСЗ. — Собр. II. — Т. 14(1839) — СПб., 1840. — № 12264
31. Памятная книжка Одесского градоначальства на 1880 год. — Одесса, 1879. — С. 256.
32. Протоколы заседаний совета императорского Новороссийского университета. Заседание 21 декабря 1870 г. — Пункт 23. — С. 411-412.
33. Спектакли в пользу Санкт-Петербургского славянского благотворительного общества // Известия Санкт-Петербургского Славянского благотворительного общества. 1884. — № 8. — С. 2.
34. Левитский А. Из студенческих воспоминаний (Памяти А. И. Кирпичникова и А. И. Маркевича, профессоров Новороссийского университета) // Новороссийский университет в воспоминаниях современников. — Одесса: Астропринт 1999. — 123с.
35. Маркевич А.И. Воспоминания о преподавателях историко-филологического факультета Новороссийского университета // Новороссийский университет в воспоминаниях современников. — Одесса: Астропринт, 1999. — С. 37.
36. Письма академика А.И. Соболевского академику И.С. Пальмову // Нестор. 2004. — № 4 : Наука и власть : источники, исследования, рецензии. — С. 117.
37. Телеграм // Српске Новине. — 1911. 25 август. — Бр. 186.

38. Известия Санкт-Петербургского Славянского благотворительного общества. 1880-1890.
39. Одесский весник. 1870-1893.
40. Славянские известия. 1883-1893.
41. Циркуляр по управлению Одесским учебным округом. — 1870-1880. — № 10 (октябрь). — С. 339.

ЛИТЕРАТУРА

42. Врба Р. Россия и панславизм. // Врба Р. — Прага. — 1913 — 33с.
43. Георгиевский П. И. Призрение бедных и благотворительность. — СПб., 1894 — 124 с.
44. Георгиевский А.П. Иван Сергеевич Аксаков и современная действительность. — Казань, 1915. — 49 с.
45. Гнездило О.С., Иванская Т.В., Момот ЛМ. Документы 1876—1878 гг. о помощи харьковской общественности народам Балканского полуострова в фондах Государственного архива Харьковской области // Дриновски сборник. Харьков ; София : Проф. Марин Дринов, 2009. — Т. 3. — 520 с.
46. Гогель С. К. Объединение и взаимодействие частной и общественной благотворительности. — СПб., 1908. — 237 с.
47. Городецкий М. (рецензия) / М. Городецкий // Исторический вестник. — 1891.— С. 251—252.
48. Гребцова И.С. Новороссийский университет в развитии благотворительности в Одессе (вторая половина XIX — начала XX ст.). — Одесса, 2009 г. — 504с.
49. Гребцова И. С. Становление государственного попечительства и общественной благотворительности в Одессе в конце XVIII-60-е гг. XIX ст. (В аспекте проблемы: центр-регион) [Текст]: монография/ И. С. Гребцова, В. В. Гребцов. — О.: Астропринт, 2006. — 320 с.
50. Данченко С.И. Русская журналистика о Сербии и русско-сербских отношениях (1885—1903) / С.И. Данченко // Советское славяноведение. — 1990. — № 2. — 33-44 с.
51. Дерюжинский В.Ф. Заметки об общественном призрении. — М., 1897 — 87 с.
52. Дмитриев С.С. Мороховец Е.А. Хрестоматия по истории. — СССР. — М. — ГУПИ МП РСФСР. — 1948. — 791 с.
53. Дмитриевский А.А. В Бозе почивший митрополит Санкт-Петербургский и Ладожский Антоний (Вадковский) и его славянофильские воззрения // Прибавления к Церковным ведомостям. — 1912. — № 47. — 1920с .

54. Дубравина А.М. Празднование Русской Православной Церковью 900-летия крещения Руси. // [Электронный ресурс]: Режим доступа: http://www.orthos.org/grodno/gev/august2008/hist_page.htm
55. Дудзинская Е.А. Русские славянофилы и зарубежное славянство / Е.А. Дудзинская // Методологические проблемы истории славистики / Ин—т славяноведения и балканистики ; Сов. комитет славистов ; Междунар. комитет славистов ; Комис. по истории славистики; отв. ред. В.А. Дьяков. — М. : Наука, 1978. — 261—281 с.
56. Дьяков В.А. Славянский вопрос в общественной жизни дореволюционной России / В.А. Дьяков ; ред. И.С. Достян ; РАН, Ин—т славяноведения и балканистики. — М. : Наука, 1993. — 207 с.
57. Истомин Ф.М. Краткий очерк деятельности Санкт-Петербургского славянского благотворительного общества за 25 лет его существования. 1868—1893. —СПб., 1893 — 31 с.
58. Итенберг Б.С., Твардовская В.А. Граф М.Т. Лорис—Меликов и его современники / Б.С. Итенберг, В.А. Твардовская. — М. : Центрполиграф, 2004. — 688 с.
59. Лаптева Л.П. История славяноведения в России в XIX веке / Л.П. Лаптева. — М. : Индрик, 2005. — 848 с.
60. Лаппо-Данилевский А.С. Рецензия на книгу Ф.И. Успенского «Как возник и развивался в России Восточный вопрос» // Библиограф. — СПб. —1887. № 6—7. — 72—75 с.
61. Максимов Е. Д. Очерк земской деятельности в области общественного призрения. / СПб., 1895 – 105 с.
62. Малинов А.В. К 175-летию со дня рождения академика Владимира Ивановича Ламанского. Предисловие к публикации / А.В. Малинов // Вече.—2009.—№ 19. —246 с.
63. Мамонов А.В. Самодержавие и «Славянское движение» в России в 1875—1877 годах / А.В. Мамонов // Отечественная история. — 2004. — № 3. — 230 с.
64. Мацевко І. Слов'янська ідея в інтерпретації та політичній діяльності галицьких русофілів початку ХХ ст. // Слов'янський альманах. — Київ, 2006.

- 65.Мацевко І. Польські національні демократи і неославізм (1907—1910 рр.) // Вісник Львівського університету. Серія історична/ Ред. М. Мудрий. — Львів, 2000. № 35—36. — 212—227 с.
- 66.Марков Д. Галицко-русский вопрос // Русин. —2009. —№ 4 (18).— 190 с.
- 67.Музичко О. Одеське слов'янське благочинне товариство імені святих Кірила та Мефодія: основні етапи діяльності // Проблеми слов'янознавства. — Вин. 56. — Львів, 2007. — 311-312 с.
- 68.Некрасова Г. В. Діяльність слов'янського благодійного товариства імені св. Кирила та Мефодія (1870-1917): курсова робота: 6.020301 / Некрасова Ганна Володимирівна; Одеса. нац. ун-т. ім. І. І. Мечникова. — Одеса, 2015. — 49 с.
- 69.Некрасова Г. В. Діяльність «Питомника славянских девиц» Слов'янського благодійного товариства імені св. Кирила і Мефодія курсова робота: 6.020301 / Некрасова Ганна Володимирівна; Одеса. нац. ун-т. ім. І. І. Мечникова. — Одеса, 2016. — 47 с.
- 70.Национальные благотворительные общества. // [Электронный ресурс]: Режим доступа: <http://volunteer.od.ua/ru/44-nacionalnye-blagotvoritelnye-obshchestva-v-odesse>
- 71.Никитин С.А. Славянские комитеты в России в 1858—1876 годах. — М. : Изд—во МГУ, 1960. — 360 с.
- 72.Панченко В.Н. Открытие памятника императору Александру III в Петербурге 23 мая 1909 года / В.Н. Панченко // История Петербурга. — 2009. — №1 (47). — 30—45 с.
73. Покровский М.Н. Дипломатия и войны царской России в XIX ст.: М., 1923.— 392 с.
- 74.Попов Н.А. Религиозная и национальная благотворительность на Востоке и среди славян / Н.А. Попов // Журнал министерства народного просвещения. — 1871. — Апрель. — 200 с.
- 75.Рец. на кн. : Словенско-русский словарь. Издание Санкт-Петербургского славянского благотворительного общества / М. Хостник. Горица, 1901. // Журнал министерства народного просвещения. — 1902. — № 1. — 200 с.
- 76.Середа О. Епізод з історії поширення російських панславістських ідей у Габсбурзькій монархії (1868 рік)/ Вісник Львівського університету: Серія історична. —Львів., 2002. — Вип. 37. — 110 с.
- 77.Славянское обозрение // Библиограф. —1892. —№ 1. —74-75 с.
- 78.Славянское благотворительное общество. // [Электронный ресурс]: Режим доступа:

http://dic.academic.ru/dic.nsf/brokgauz_efron/94826/%D0%A1%D0%BB%D0%B0%D0%B2%D1%8F%D0%BD%D1%81%D0%BA%D0%BE%D0%B5

79. Смирнов Л.Н. О переводах произведений Св. Гурбана-Ваянского в дореволюционной России (к 70-летию со дня смерти) // Советское славяноведение. — 1991. — № 6. — 128 с.
80. Солнцева С.А. Военнопленные в России в 1917 г. март — октябрь // Вопросы истории. — 2002. — № 1. — 143—149 с.
81. Стог А. Д. Об общественном призрении в России. — СПб., 1818. — 114 с.
82. Ульянова Т.Н. Благотворительность в Российской империи. XIX — начало XX века. — М. : Наука, 2005. — 268 с.
83. Флоринский Т.Д. Лекции по славянскому языкознанию. — 1897. — Т. 2. — 712 с.
84. Ханыков Я. В. Исторический очерк правительственных мер по части общественного призрения в России // Журнал Министерства внутренних дел. — 1851. — Ч. 36. — 300 с.
85. Шевцова Г.И. Россия и Сербия. Из истории российско-сербских отношений в годы Первой мировой войны (гуманитарный аспект). — М., 2010. — 199 с.
86. Энциклопедический словарь Брокгауза и Эфрон: Сим-Слюзка. — СПб. — Семейная типография (И.А. Ефремов). — Т.59. — С. 202.
87. Leger L. Le Monde Slave. — Paris. — Hachette. — 1897. — 388 с.
88. Petrovic, M.B. The Emergence of Russian Pan Slavism. 1856—1870. — New York, C. U. press. — 1956.

